

Таким чином, ефективність процесу професійного становлення студентів-істориків під час педагогічної практики багато в чому залежить від систематичної й цілеспрямованої роботи по її індивідуалізації відповідно до моніторингу навчальних досягнень, психолого-педагогічних особливостей, свободи вибору та рефлексії. Індивідуальний підхід до організації і проведення педагогічної практики є основою гармонізації інтелектуальної й емоційної сторін навчального процесу та важливим засобом підвищення якості професійної педагогічної освіти студентів вищих навчальних закладів.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1–2.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод пособие. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Курилів Валентина. Методика викладання історії: Навч. посібник. – Львів; Торонто: Світ, 2003. – 248 с.
4. Лернер И. Я. Историческое сознание и условия его формирования // Преподавание истории в школе. – 1988. – № 4. – с.18–24с.
5. Тур Р. І. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості // Управління школою. – 2004. – № 13. – с.17-23.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2010 р.

УДК 378.22

Криловець М. Г.

доктор пед. наук, професор,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

МАГІСТРАТУРА З ПОЗИЦІЇ ПРАКТИКИ

Готовність майбутнього викладача географії до дослідницької діяльності вважається як фахова компетентність, яку характеризують уміння: здійснювати пошук, накопичувати й обробляти наукову інформацію, володіти методологічним апаратом дослідження, визначати стан проблеми, володіти теоретичними, емпіричними, статистичними та іншими методами дослідження, визначати результативність дослідницької роботи, впроваджувати результати дослідження у навчальний процес.

Ключові слова: *науково-дослідницька діяльність, фахова компетентність, науково-дослідна лабораторія.*

Готовность будущего преподавателя географии к исследовательской деятельности определяется как профессиональная компетентность, которую характеризуют умения: осуществлять поиск, накапливать и обрабатывать научную информацию, владеть методологическим аппаратом исследования, определять проблемы, владеть теоретическими, эмпирическими, статистическими методами исследования, определяют результативность исследовательской работы, внедряют результаты исследования в учебный процесс.

Ключевые слова: *научно-исследовательская деятельность, профессиональная компетентность, научно-исследовательская лаборатория.*

Future Geography Teachers preparedness for research work is defined as a speciality competence characterized by the skills: to do research study, to collect and analyze research information, to have a good command of methodology apparatus of research, to have a good command of theoretical, empirical, statistical and other research methods, to determine the resultativeness of research work, to put the results of the research into teaching.

Key works: research work, speciality competence, research.

Постановка проблеми. В умовах радикального реформування освіти в Україні набуває актуальності не тільки формування традиційних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, а й розвиток їх мислення, творчих здібностей, дослідницьких навичок. Одним із основних шляхів реформування освіти є органічна інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу викладачів вищих навчальних закладів. Створення у вищих навчальних закладах наукової атмосфери дає змогу готувати фахівців на рівні сучасних вимог.

Аналіз останніх досліджень. Про важливість проблеми підготовки майбутнього випускника вищої школи до дослідницької роботи вказують праці вітчизняних учених: Г. І. Артемчука, М. О. Барановського, С. У. Гончаренка, Л. І. Зеленської, Г. Кловак, Н. В. Краснопольської, А. І. Кривульченко, Т. Д. Мишковської, Я. Б. Олійника, В. О. Шевченка, В. П. Сергієнка, Л. О. Хомич, М. І. Шута та ін.

Успіх у науковій роботі залежить, перш за все, від природних здібностей і покликання, почуття відповідальності, від продуманих, оптимально вибраних технічних прийомів у роботі. Багато залежить також від працездатності майбутнього вченого, чіткого режиму роботи, самодисципліни [3; 4].

Аналіз тематики захищених дисертацій з географії та методики її викладання показує, що спостерігається не завжди обґрунтована перевага досліджень з одних тем і їх недостатня кількість чи повна відсутність – з інших. До того ж, теми іноді надзвичайно звужуються і предметом дослідження стає вивчення невеликої частини якогось регіону. Такі наукові роботи відрізняються одна від одної лише прикладами і нічого суттєвого не вносять у вирішення самої проблеми.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати процес магістерської підготовки майбутніх географів.

Виклад основного матеріалу. У процесі підготовки магістрів – географів дуже важливе значення має курс методики викладання географічних дисциплін у вищих навчальних закладах. Єдиної загальнодержавної програми цього курсу поки що немає, а тому в більшості вузів цей курс викладається за авторськими програмами.

При викладанні цього курсу студентам – магістрантам потрібно дати знання про навчальний процес у вищих педагогічних закладах, зокрема на географічних відділеннях факультетів, принципи дидактики вищої школи, дати класифікацію методів навчання з географічних спеціальностей, розг-

лянути організацію навчальної праці студентів, методи самостійної роботи, охарактеризувати сучасну вузівську лекцію як метод навчання, ознайомити з методикою проведення лабораторних робіт і польових практик, дати відомості про контроль знань студентів у навчальному процесі при викладанні географічних дисциплін, науково-дослідницьку роботу студентів із географічних дисциплін. Також потрібно дати знання про процес виховання студентів, основи керівництва навчально – виховним процесом у вищому навчальному закладі. Одним із найбільш важливих питань є вивчення методики викладання метеорології і кліматології, загального землезнавства, геоморфології, геології, топографії, картографії, географії населення, географії ґрунтів, методики викладання основ промисловості, транспорту і сільського господарства, методики викладання фізичної географії материків і океанів і фізичної географії України, методики викладання біогеографії, вступу до економічної географії, економічної географії України, економічної та соціальної географії зарубіжних країн, методики викладання краєзнавства і спекурсів.

По закінченні вивчення дисципліни студенти-магістранти повинні знати: структуру і зміст сучасної вищої географічної науки; систему методів навчання, шляхи їх реалізації в навчально-виховному процесі; типи і структуру сучасних практичних, лабораторних занять із географічних дисциплін, єдність організаційних форм, методів і засобів навчання; систему засобів навчання географічних дисциплін, їх дидактичні особливості та методику використання; форми і методи проведення польових практик із географічних дисциплін; сучасні форми контролю знань студентів; форми і методи організації самоосвіти викладача; форми і методи наукової організації праці викладача; основні проблеми сучасної вищої географічної освіти; методику програмованого навчання, його види і значення у навчально-виховному процесі.

Студенти-магістранти повинні вміти: застосовувати теоретичні знання з методики викладання географічних дисциплін для практичної організації навчально-виховного процесу у вузі; працювати над підвищенням свого загальноосвітнього і фахового рівня; вивчати і творчо упроваджувати у життя передовий досвід своїх колег; аналізувати зміст і структуру програм та підручників з фаху; планувати навчально-виховну роботу з фаху; організовувати і проводити різні форми навчально-виховного процесу з фаху; організовувати роботу з виготовлення дидактичних матеріалів, навочних посібників та обладнання.

Відомо, що якість наукової роботи багато в чому залежить від правильного, конкретного визначення напрямку дослідження, його мети, завдань і предмета. Однак, ми нерідко зустрічаємо в сучасних дослідженнях невизначені, розпливчасті, безпроблемні формулювання теми, завдань дослідження, неточне визначення його об'єкта, що тягне за собою недостовірність висновків, підміну дослідження розмірковуваннями із приводу давно

встановлених наукою істин і в кінцевому результаті дає незначний практичний результат. У деяких дисертаціях має місце поверховий, некритичний аналіз історії питання, літератури з теми дослідження, матеріалів прикладного характеру, не аналізується негативний досвід, і пошукачі іноді намагаються уникнути при вивченні проблеми труднощів, обійти «гострі кути». Потребує серйозного покращання і стиль дослідження [2].

На відміну від дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата наук, магістерська робота, хоч і є самостійним науковим дослідженням, усе ж належить до виду науково-дослідних робіт, в основі яких лежить моделювання певною мірою відомих рішень. Її науковий рівень повинен відповідати освітньо-професійній програмі. Виконання такої роботи має не стільки вирішувати наукові проблеми, скільки слугувати свідченням того, що її автор навчився самостійно вести науковий пошук, бачити професійні проблеми і знає найзагальніші методи та прийоми їх розв'язання.

Магістрантам потрібно роз'яснити, що успіх у наукових дослідженнях залежить не тільки від здібностей, натхнення та інтуїції. Необхідна ще напружена тяжка праця. Не потрібно чекати натхнення і настрою. Думки потрібно дисциплінувати, а для цього – працювати систематично [1; 2; 5].

На початку роботи над вибраною темою магістрантів необхідно ознайомити з гігієною розумової праці. Сучасний учений – людина всебічно розвинута. Окрім своїх професійних занять, творчо активна людина завжди бере участь у громадських заходах, житті свого колективу. Це, до речі, збагачує життєвими спостереженнями, досвідом, що особливо важливо для молодих наукових працівників. Молодому науковцю необхідно навчитись розумно розподіляти свій час між архівом, бібліотекою, лабораторією, польовими дослідженнями, різними видами службової, громадської діяльності, домашніми справами, відпочинком, заняттям спортом тощо. Слід також нагадати, що працювати багато годин підряд небажано, ефективність праці неминуче буде знижуватись. Тому протягом робочого дня потрібно через кожні 2-3 години робити маленькі перерви на 10-20 хв. [5].

Робоче місце має бути зручним, добре освітленим. Необхідні книги, виписки, а також ручки, олівці, вимірювальні та обчислювальні прилади тощо мають бути під рукою, на звичних місцях.

Працювати над вибраною темою бажано не епізодично, а щоденно. «Входження в роботу», тобто мобілізація творчих сил, поновлення в пам'яті проробленої раніше роботи, продумування наступного етапу роботи та очікуваного результату потребують певного часу і вольових зусиль. Цей процес підвладний значною мірою волі, звичці, захопленості, зацікавленості.

Також магістрантам слід порекомендувати вести робочий щоденник на всіх стадіях дослідження, в якому здійснюється планування на близьку і віддалену перспективу. Таке «мале планування» сприяє швидкому «вхо-

дженню» у процес дослідження, забезпечує послідовність у роботі, підвищує творчу активність, працездатність.

Магістрантам слід наголосити, що будь-яке наукове дослідження, в тому числі й географічне, має будуватися згідно з планом, а щоб виробити такий план, необхідно сформулювати гіпотезу, яка дає ймовірність відповіді на питання щодо причини тих чи інших географічних явищ. Будь-яке вивчення фактів і процесів має підпорядковуватися провідній ідеї дослідження, спрямованій на розв'язання конкретних завдань.

У дослідженнях із географічних дисциплін важливо навчити магістрантів формулювати теоретичні гіпотези, в основу яких покладено наукові закономірності, методологічні положення, логічні судження, аргументовані прогнозування, фундаментальні знання, що можуть бути не лише географічними, а й сумісними знаннями з геології, картографії, математики, економіки, статистики тощо. Такі гіпотези вагомі й значущі, оскільки є засобом розвитку відповідної галузі географічної науки, елементом її теорії.

Успішність виконання наукової (магістерської) роботи великою мірою залежить від вміння вибрати найрезультативніші методи дослідження, оскільки саме вони дають змогу досягти поставленої в роботі мети. Сукупність способів і вчення про методи наукового дослідження є важливою складовою методології наукового пізнання. А методологія наукового пізнання – це вчення про принципи, форми і способи науково-дослідницької діяльності [2;5].

Стисло і критично висвітливши праці попередників, магістрант має назвати ті питання, які залишились не вирішеними, і, таким чином, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. А закінчити огляд потрібно коротким резюме про ті конкретні наукові завдання, які автор намагається поставити і вирішити у своєму магістерському дослідженні.

У науці недостатньо встановити який-небудь новий науковий факт, важливо дати йому пояснення з позиції науки, показати його загальнопізнавальне, теоретичне або практичне значення.

У науковому дослідженні важливим є все. Концентруючи увагу на основних або ключових питаннях теми, не можна не враховувати так звані побічні факти, які, на перший погляд, можуть здаватися малозначущими. Часто буває, що саме ці факти приховують початок важливих відкриттів.

Нерідко дослідники зустрічаються із суперечливою інформацією, що міститься в різноманітних джерелах. У таких випадках необхідно зафіксувати виявлені суперечності й проаналізувати їх, пояснивши можливі причини розбіжності думок, кількісних даних, мотивів оцінки географічних фактів тощо.

Додатки є доречним яскравим ілюстративно-інформаційним доповненням тексту наукової роботи. У них можна розмістити картодіаграми, що відображають динаміку розвитку явища, а також картограми – для ілюстрації змін явищ у часі за допомогою відносних показників.

Виконання магістерської роботи з використанням комп'ютера та Інтернету свідчить про інформаційну культуру дослідника, його здібності до самоосвіти, що визначає професійну компетентність.

У фаховій підготовці майбутнього викладача до дослідницької діяльності велику роль може відіграти створення науково-дослідної лабораторії при кафедрі, що дасть можливість об'єднати розробку фундаментальних і прикладних наукових досліджень, забезпечити механізм упровадження результатів наукових досліджень у практику вищої і загальноосвітньої школи, значною мірою сприятиме вирішенню проблеми вдосконалення фахової підготовки майбутніх спеціалістів [5].

Підготовка і захист магістерських робіт органічно входять до сучасного змісту освіти майбутнього вчителя географії, забезпечують поглиблення і розширення теоретичних знань, практичних умінь, удосконалення навичок самостійної роботи.

При завершенні магістерської роботи науковий керівник має роз'яснити, а то й допомогти провести ревізію зібраного матеріалу, оцінити правильність його розподілу за розділами, параграфами і підпараграфами, зробити необхідний перерозподіл. Послідовно, починаючи з першого параграфа, почати «монтаж» тексту. Для цього, згідно з планом, розташувати весь матеріал, «зв'язати» окремі частини, зробити «переходи», визначити місця для цитат, виділити ті частини тексту, де можна провести порівняння, виділити проблему, висловити своє зауваження чи уставити власне судження. Також потрібно визначити, якої інформації не вистачає для повного і логічного завершення відповідної частини тексту, проглянути статистичні дані, відібрати ті, які можуть бути використані при побудові графіків. Знайти місця графікам, діаграмам, картограмам тощо у тексті, дати словесну інтерпретацію та оцінку статистичного матеріалу задіяного у графіках, діаграмах, картограмах. З'єднавши матеріал за розділами, попрацювавши над висновками до них, з'єднують весь матеріал у єдиний текст, уважно вчитують його, за необхідності доповнюють, уточнюють, вилучають другорядну інформацію, редагують текст.

Формуванню сучасного викладача географії сприяє також участь магістрантів у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт, публікаціях викладачів, під керівництвом яких вони виконували наукові дослідження.

Магістрантів потрібно вчити готувати доповіді і виступати з ними перед науковою аудиторією. Емоційність, переконаність доповідача, його вміння полемізувати забезпечує контакт з аудиторією, увагу слухачів. Головними у науковій доповіді є зміст і наукова аргументація. Виразність і доступність мовлення під час доповіді великою мірою залежить від темпу, гучності та інтонації. Спокійна некваплива манера викладу завжди імponує слухачам. Магістрант повинен стежити за правильністю літературної мови, вживати слова відповідно до їх змісту.

Для майбутнього фахівця або вченого важливо оволодіти технікою написання статей і підготовки доповідей на конференції, семінари тощо.

Готуючись до захисту на відкритому засіданні державної екзаменаційної комісії, магістрант повинен заздалегідь скласти тези чи конспект свого виступу, на який відводиться до 10 хв. Одночасно він ретельно готує необхідний ілюстративний матеріал (карти, схеми, таблиці, графіки, фотографії тощо). У доповіді слід у стислій формі, в логічній послідовності і конкретно обґрунтувати актуальність вибраної теми, проаналізувати сучасний стан питання, вибір методики досліджень, викласти здобуті експериментальні дані, дати теоретичне пояснення знайденим закономірностям, обґрунтувати прийняті практичні рішення, визначити наукову і практичну цінність результатів. Під час захисту дати короткі, але вичерпні відповіді на запитання членів ДЕК.

Також магістрантів потрібно привчити відповідати на запитання коротко, по суті, виявляти скромність в оцінці своїх наукових результатів, витримку і тактовність навіть у випадку різких виступів опонентів. Самокритичність і поважне ставлення до ділової товариської критики – важлива умова усунення недоліків у дослідженні.

Таким чином, процес підготовки майбутніх викладачів географії має базуватися на дидактичному принципі поєднання навчальної та науково-дослідної роботи магістрантів. В основі цього принципу лежить оволодіння майбутніми фахівцями науковим методом пізнання, поглиблене і творче засвоєння навчального матеріалу: навчання методики і засобів самостійного розв'язування наукових проблем, навичок праці в наукових колективах [2;5].

Майбутнім науковцям потрібно розповісти про порядок проведення кандидатських та вступних іспитів, про форми навчання в аспірантурі, права й обов'язки здобувачів, про наукові установи з аспірантурою та спеціалізованими радами із захисту дисертацій із географічних спеціальностей.

По закінченні вивчення курсу студенти-магістранти повинні знати: основні види наукової роботи студентів; наукові установи з аспірантурою та спеціалізованими радами із захисту дисертацій з географічних спеціальностей; правила написання, оформлення та публічного захисту магістерських робіт; організацію процесу фізико- та економіко-географічного дослідження (етапи роботи, методику збору та обробки інформації); методику вивчення природно-ресурсного потенціалу країни чи регіону; методику економіко-географічного вивчення населення та трудових ресурсів; методику вивчення промисловості, сільського господарства, транспорту; особливості організації роботи при вивченні сфери послуг і об'єктів ринкової інфраструктури; методику комплексного економіко-географічного вивчення території.

Студенти-магістранти повинні вміти: вести збір наукової, статистичної та іншої інформації, необхідної для наукової роботи; вести обробку первинних статистичних матеріалів; розраховувати середнє арифметичне, середні лінійне та квадратичне відхилення, моду, медіану, коефіцієнт варіації; розраховувати коефіцієнти кореляції і правильно застосовувати їх для наукового аналізу; обчислювати індекси кількісних і якісних показників: оцінювати ефективність та інтенсивність використання природно-ресурсного потенціалу; визначати показники розселення і виділяти центри і системи розселення різного рангу; визначати показники ефективності, спеціалізації та територіального зосередження промисловості; виділяти елементи територіальної структури промисловості; визначати показники ефективності сільськогосподарського виробництва, елементи територіальної структури сільського господарства; визначати показники забезпеченості та доступності об'єктів сфери послуг для населення, виділяти центри та системи обслуговування різного рангу; давати комплексну оцінку території (країни, регіону).

Великі можливості для всебічного розвитку професійних навичок та вмінь дають наукові експедиції, у яких студенти беруть участь в канікулярний час. Виїжджаючи в нові для них регіони, студенти знайомляться з роллю експедиційних досліджень у розв'язанні конкретних географічних проблем.

Участь студентів у дослідницьких роботах переконує їх у необхідності підвищення рівня знань, викликає бажання навчитися самостійно вести пошук джерел знань, оволодіти методами дослідницької роботи. Керівники експедицій як наставники сприяють розвитку індивідуальних нахилів студентів в обраній галузі знань, що, зрештою, теж сприяє підвищенню професійної підготовленості студентів. Життя в польових експедиційних умовах потребує від студентів дисциплінованості, організованості, чіткого виконання поставлених завдань, прояву взаємовиручки, а іноді – мужності, витримки, спритності та винахідливості в екстремальних ситуаціях. Усі ці якості потрібні майбутньому вчителю – вихователю підростаючого покоління.

Наукові дослідження не тільки сприяють збагаченню, накопиченню наукових знань, але і дозволяють виробити уміння вести систематичні спостереження у природі, виробляють навички краєзнавчої та організаторської роботи, сприяють екологічному вихованню. Під час експедицій у студентів формуються певні природоохоронні навички. Набуті в експедиціях знання і навички студенти успішно реалізують під час навчання у вузі і у подальшій своїй роботі. Вони виступають із доповідями на вузівських наукових студентських конференціях, на всеукраїнських студентських наукових конференціях, результати своїх досліджень публікують у виданнях молодих учених. Найбільш здібні оформляють результати наукових досліджень у вигляді дипломних та магістерських робіт. Після закінчення вузу деякі

випускники, колишні активні учасники наукових експедицій, продовжують спеціалізуватися у вибраній галузі науки.

Висновки. Жоден заклад освіти не може навчити свого випускника всього, дати рецепти на всі випадки. Але він може й зобов'язаний озброїти випускника передовим досвідом і методологією наукового пізнання, що дасть йому змогу за потреби засвоювати нову інформацію, доповнювати знання і розширювати свій світогляд.

Література

1. Кривульченко А. І. Курсові та дипломні роботи з географічних дисциплін: Методичні вимоги та поради для студентів вищих навч. закладів / Кривульченко А. І. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2004. – 52 с.
2. Криловець М. Г. Організація наукової підготовки студентів магістратури за спеціальністю географія / М. Г. Криловець // Вісник Київського міжнародного університету: Серія: Педагогічні науки. – Київ, 2006. – Вип. 9. – С. 133-147.
3. Криловець М. Г. Шляхи поліпшення науково-дослідницької роботи студентів-географів / М. Г. Криловець // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – Харків, 2001. – Вип. 2. – С. 16-18.
4. Олійник Я. Б. Організація наукової роботи студентів та аспірантів на географічному факультеті / Я. Б. Олійник, В. О. Шевченко // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. Зб. наук. праць – Харків, 2001. Вип. 2. – С. 9-11.
5. Шут М. І., Сергієнко В. П., Касперський А. В. Методичні вказівки до підготовки, виконання і захисту кваліфікаційних (дипломних) робіт / М. І. Шут, В. П. Сергієнко, А. В. Касперський – К.: НПУ, 1999. – 37 с.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2010 р.

УДК 378.978.126

Мозгальова Н. Г.

*кандидат пед. наук, доцент
НПУ імені М. П. Драгоманова*

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті на основі вивчення теоретичного і практичного матеріалу розкривається сутність, зміст і основні характеристики науково-дослідної діяльності студентів вищих навчальних закладів освіти; обґрунтовано її роль у формуванні успішної особистості майбутніх вчителів музики.

Ключові слова: науково-дослідна діяльність, успішна особистість вчителя музики, інструментально-виконавська підготовка.

В статье на основе изучения теоретического и практического материала раскрывается содержание и основные характеристики научно-исследовательской деятельности студентов; обосновывается её роль в формировании личности учителя музыки.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, учитель музыки, инструментально-исполнительская подготовка.

In clause on the basis of studying a theoretical and practical material the maintenance and the basic characteristics of research activity of students reveals. its role proves in formation of the person of the teacher music.

Keywords: research activity, the teacher of music, instrumental-performing preparation.